

TNC AKTUELLT

Årgång 19(1977):4

Tekniska nomenklaturcentralen

Box 43 041

100 72 Stockholm

Tfn 08-84 04 90

WORKSHOP IN LANGUAGE PLANNING: TECHNICAL TERMINOLOGY EAST-WEST CENTER, HONOLULU, HAWAII 25 juli - 4 augusti

The East-West Center, vars fullständiga namn är Center for Cultural and Technical Interchange between East and West, Inc., är en forsknings- och utbildningsinstitution på Hawaii, grundad år 1960 av den amerikanska kongressen. Huvuduppgiften för institutionen är, enligt det lagstiftade beslutet »to promote better relations and understanding between the United States and the nations of Asia and the Pacific through cooperative study, training and research».

Ett av de program som institutionen tagit initiativ till är Language Planning, riktat främst till utvecklingsländerna. Language Planning, på svenska språkplanering, är en disciplin som tidigare inte i så hög grad har uppmärksammats av språkvetenskapliga institutioner. I år hade emellertid The Linguistic Society of America tagit upp det som en del i sin sommarkurs (den 47:e i ordningen sedan 1928), vilken anordnades gemensamt av East-West Center, University of Hawaii och Linguistic Society of America under benämningen 1977 Linguistic Institute. Förutom språkplanering upptogs i kursen punkter som t.ex. lingvistik i förhållande till andra discipliner, lingvistisk tillämpning på praktiska problem inom språkpedagogik och språkplanering. I språkplaneringskursen ingick tre s.k. workshops: Mass media in language planning, Technical terminology och Lexicography workshop. Som ledare för Technical Terminology workshop hade inbjudits fil. dr Einar Selander, förutvarande VD i TNC. Som assistent och som rapportör till TNC tjänstgjorde Anna-Lena Bucher.

INNEHÅLL

Workshop in Language Planning	1
Det seglivade latinet	2
ISO-thesaurus	2
Det internationella terminologiska året rullar vidare	3
Nya publikationer	6
Termfrågor i urval	6

Syftet med kursen var att ge en introduktion i teknisk terminologi och vetenskaplig nomenklatur, terminologiska principer och praktiskt terminologiarbete. Kursen sträckte sig över en tvåveckorsperiod under tiden 25 juli – 4 augusti. Antalet deltagare uppgick till ca 20, från nästan lika många länder, huvudsakligen i Asien och Afrika, men också från Canada, USA, Västtyskland, Holland och Danmark.

Man har i dessa länder hunnit olika långt i språkplaneringsarbetet. På vissa håll har man ännu inte nått insikt om vikten av terminologiarbete. På andra håll har man redan satt igång terminologisk verksamhet men man saknar erfarenheter och metoder för att kunna utföra ett rationellt arbete som ökar kommunikationen och som får genomslagskraft hos experter och andra. Förväntningarna på vad TNC skulle kunna förmedla var således stora. Redogörelser från deltagarna visade att terminologiarbetet handläggs helt och hållet av lingvister utan att samordning sker med experter inom de berörda områdena.

Det för TNC unika förhållandet att åstadkomma terminologisk samordning genom samverkan mellan de i ämnet sakkunniga och de terminologiskt skolade väckte stort intresse och var något som man flera gånger återkom till under kursen. Man förstod också att en fackterm inte är en fackterm i dess rätta bemärkelse förrän den har blivit accepterad, spridd och använd.

Ett genomgående tema som livligt diskuterades var också utbildning i terminologi samt internationellt samarbete. Man enades om att utbildning var önskvärd men att man bör gå försiktigt fram. Det är lätt att utvecklingsländerna hamnar i en situation där man gör genvägar genom de s.k. utvecklade ländernas språk och därigenom försummar det egna landets språk. Man får inte tro att det finns en universell morfologi, syntax e.d. En internationell terminologiutbildning bör satsa på en bred teoretisk bakgrund, men visa försiktighet vad gäller den praktiska delen. Praktiska och konkreta ställningstaganden måste avgöras av varje enskilt land för sig.

Deltagarna diskuterade avslutningsvis en fortsättning på det internationella samarbetet och någon menade att det var viktigt »att inte släppa taget» när nu så många samlats med ett starkt gemensamt intresse. Man ville försöka finna en organiserad kontaktform för framtiden och Einar Selander ombads att utforma förslag för sådan kontaktform.

DET SEGLIVADE LATINET

Latinet har ju länge, med levande människors rätt, betraktats ömsom som ett dött språk, ömsom, med blid omtolkning av fakta, som ett språk i utdöende. Vatikanstatens ansträngningar att i kollokvier föra dialog om t.ex. moderna kommunikationstekniska ting på en tillskapad förlängning av romarspråkets ordförråd har huvudsakligen sorterats in under avdelningen lingvistiska kuriosa eller tagits som en både förläglig och uppiffad träning i den latinska grammatikens möjligheter.

Företrädare för naturvetenskap och teknik har inte sällan sökt rikta uppmärksamhet på latinets (och grekiskans) möjligheter att överleva som transnationellt giltiga element i modern fackterminologi och nomenklatur. När ämnet allmän språkkunskap infördes i gymnasieskolan, innebar det också en förhoppning att denna insikt skulle

stärkas. Försök gjordes också med specialpaket i undervisning. Bekant för TNC-Aktuellt's läsekrets är det läromedelspaket som i samråd med Skolöverstyrelsen och Lärarhögskolan i Uppsala utarbetades av en arbetsgrupp vari ingick även TNCs dåvarande VD Einar Selander.

Den nyligen utgivna publikationen Om teknikens språk, TNC 64, innehåller också väsentliga avsnitt om latinska och grekiska prefix och suffix, brukliga i bl.a. teknikens språk.

En utförlig handledning i internationella ords ursprung och uppbyggnad har nyligen utkommit med titeln Latinskt morfemlexikon av Bengt Wahlgren (A & W Sthlm 1976. 26 s.). Den är i första hand avsedd att vara ett hjälpmedel i undervisningen i ämnena latin och allmän språkkunskap men också att tjäna som uppslagsbok för studerande i moderna språk och för språkligt intresserade över huvud taget. Den är praktiskt uppställd för den som är någorlunda förfaren i hantering i lingvistisk gruppering och innehåller förutom avsnitt om latinska ord och latinskt morfemlexikon (trots titeln) grekisk morfemförteckning, translitterering av grekiska ord och några grekiska och latinska böjningsmorfem. De latinska orden kan dessutom sökas i alfabetisk ordning. Ett ännu större aktgivande på tekniskvetenskapliga nya ord skulle kanske i en eventuell nyutgåva vara önskvärt.

En detalj som rör redigeringen. Den långt drivna punktlösa förkortningen är, som TNC ofta har haft anledning att påpeka, inte alltid till fördel för läsaren. — Vet alla vad »vokal som i klass latin var kort» avser?

Einar Selander

ISO—THESAURUS

ISO har i samarbete med den franska standardiseringsorganisationen AFNOR sammanställt en grupp dokument under benämningen ISO Thesaurus (Thésaurus ISO). Enligt förordet består samlingen av 4 volymer, men »only some of these parts are distributed». Utgivna är i varje fall följande: volym 1 som innehåller »strukturerade alfabetiska förteckningar», dels engelsk-fransk, dels fransk-engelsk. Den engelsk-franska upptar 195 sidor. Volym 2 innehåller på motsvarande sätt tvåspråkiga s.k. KWOC-index (Key Word Out of Context); den engelsk-franska upptar 185 sidor. Volym 3 slutligen innehåller

jämförelsetabeller, engelsk-franska (och omvänt), jämte 8-siffriga begreppsnummer, vars innebörd inte redovisas. Den engelsk-franska delen upptar av denna volym 125 sidor.

I förordet nämns också en fjärde volym som är trespråkig: engelska-franska-ryska. För framställning och tryckning av den svarar den ryska standardiseringsorganisationen, GOST.

Antalet redovisade deskriptorer och synonymer uppgår till ca 9 300, framtagna genom indexering av omkring 13 000 dokument, »standards and associated documents». Huvudsyftet med denna thesaurus är att skapa ett hjälpmedel för indexering, men den skall också kunna tjäna som automatisk översättning av deskriptorer mellan de berörda språken. Deskriptorerna har emellertid framtagits efter olika principer: den franska delen har, liksom fallet normalt är i t.ex. TNCs ordlistor, termen i singularform (om inte skillnaden i betydelse föreligger mellan singular och plural form) och förbjuder vidare användning av parentes; den engelska delen har pluralform i uppslagsordet, vilket är ganska vanligt i thesaurus-sammanhang, och tillåter för sin del bruket av parentes. Konsekvens synes dessutom inte ha eftersträvat, eller i varje fall inte uppnåtts vid tillämpningen av de båda principerna, och som samstämmighetsövning ger förteckningen ett förbryllande intryck.

Vid utarbetande har enligt förordet andra tesaurer utnyttjats; den enda som nämns är den välkända Thesaurus of Engineering and Scientific Terms, utgiven av Engineers Joint Council.

Ett tilläggshäfte har senare utkommit (juni 1977).

Einar Selander

DET INTERNATIONELLA TERMINOLOGISKA ÅRET RULLAR VIDARE

Terminologiska aktiviteter i Moskva

I juni i år hölls i Moskva två internationella möten, ett rörande en internationell teleorbok och ett inom den internationella elektrotekniska kommissionens kommitté IEC/TC 1 Terminology. TNCs föreståndare Lars Algotsson deltog i dessa båda möten och besökte i samband därmed VNIKI:s termbank (All-Union Research

Institute for Technical Information, Classification and Coding). Den omfattar ca 450 000 termer hämtade från sovjetisk och utländsk standard, ISO och SEV, termer rekommenderade av Kommittén för vetenskaplig-teknisk terminologi m.m. I samarbete mellan VNIKI och laboratoriet för matematisk lingvistik har ett söksystem för maskinellt lagrade termer utarbetats. Frågor, ställda på ett visst sätt, bearbetas och svar i form av terminologiska artiklar kan sedan erhållas från termbanken. Som ingångar till termbanken finns termlydelse, såväl rekommenderad som avrådd, engelska, franska och tyska motsvarigheter, förkortningar samt klass enligt ett sovjetiskt klassificeringssystem. I programmet ingår även metoder för automatisk rättning av skrivfel.

För att innehållet i termbanken skall komma till allmän användning har en samling framställts som upptar ett urval av 50 000 maskinellt läsbara termer med utländska motsvarigheter.

Arbetet bedrivs i nära samarbete med UNESCO-organet INFOTERM i Wien och med ISO/TC 37/WG 4 Computational aids in terminology and lexicography.

Besök från system TEAM

Siemens AG har sedan år 1967 framgångsrikt arbetat på ett datorbaserat system för insamling och spridning av terminologi. Det har givits namnet TEAM, Terminologie-Erfassungs- und Auswertungs-Methode. Redan år 1969, vid början av det projekt som sedan kom att heta TERMDOK, trädde TNC i förbindelse med utvecklingen vid Siemens AG. Då gjordes den bedömningen att TNC borde gå sin egen väg. Valet att inte ansluta till system TEAM sammanhängde med att TNCs verksamhet inte som hos Siemens AG först och främst gällde stöd åt översättare. TNC måste redan från början prioritera en linje som bl.a. skulle leda till möjligheten att arbeta interaktivt i en termbank.

Under de år som gått har information löpande utväxlats mellan de båda projekten. Med förverkligandet i september 1976 av den interaktiva metoden i TERMDOK anmäldes ett önskemål från Siemens AG om närmare utbyte av erfarenheter. Detta är bakgrunden till att den för TEAM närmast ansvarige, K-H Brinkmann, den 21 juli 1977 besökte TNC. Vidare syntes system TEAM erbjuda möjligheter som bärare av en

termbank i ett datanät och därför, jämte bl.a. TERMDOK, borde utvärderas mer i detalj i det avseendet. Till saken hör också att det finns framskridna planer på utnyttjande av system TEAM inom Terminologigruppen i Danmark.

Herr Brinkman gav en ingående beskrivning av sitt system. Det är uppenbarligen mycket väl ägnat för sitt syfte och befinner sig under intensiv utveckling, särskilt just som stöd för översättare. Till de bästa sidorna av systemet hör kvalificerade verktyg för datorstyrd fotosättning, bl.a. med automatisk överföring till kyrillisk text av translittererad ryska och metoder för generering av lexikografisk information ur ett stort datalagrat material. Bortsett från att TNC i system TERMDOK är jämförelsevis väl tillgodosedd med metoder inom detta område har dessa möjligheter föga att göra med dagens mest överhängande problem, kommunikationen mellan olika termbankar. Den mest iögonfallande begränsningen med TEAM, ett tak vid 100 innehållskategorier i termposten, menade herr Brinkmann skulle övervinnas om inte förr så när systemet inom ca två år föreligger i en ny version. Däremot var det inte utan vidare klart att man skulle överge principen att programmera praktiskt taget genomgående i assemblerspråk, vilket försvårar användningen av systemet i annan maskinvara än Siemens egen.

Den alldeles avgörande skillnaden idag mellan TEAM och TERMDOK hänför sig till sättet att arbeta i termbank. Båda systemen ger användaren möjlighet att söka fram termposter med hjälp av olika kriterier och exponera dem på dataskärm eller få dem utskrivna på papper, enstaka eller i grupp. I system TEAM kan man dock inte, som i TERMDOK, ändra, stryka eller lägga till information i termposterna i direkt anslutning till sökningen. Det närmaste man kan komma är att bygga upp en serie ändringsmeddelanden som sedan får aktualisera termbanken genom satsvis bearbetning.

Det är inte nu aktuellt för TNC att mer i detalj studera dagens TEAM som medel för kommunikation med andra producenter av terminologi. Detta innebär dock inte att ett samarbete är ointressant. Precis som fallet var vid system TERMIUM i Ottawa, se föregående nummer av TNC-Aktuellt, försiggår en omprövning vid TEAM av det lagrade materialet. För några år sedan uppgavs man ha ca 700 000 termposter i banken (jämfört med ca 41 000 i TNCs bank).

Nu skall siffran, enligt herr Brinkmann, ha sjunkit till följd av en utrensning som bl.a. tar formen av bearbetning i sakkunniggrupper av terminologi inom avgränsade områden. Man närmar sig således även här TNCs hävdvunna sätt att arbeta. En annan beröringspunkt är det förhållandet att TEAM enligt avtal med DIN förvaltar terminologi i västtysk standard. Man har just börjat en inventering av standardpublikationer som innehåller terminologi, antalet närmar sig 10 000. Nästa steg blir överföring till maskinläsbar form av denna information.

Här och på en rad andra punkter har Siemens AG och TNC åtskilliga praktiska erfarenheter att utbyta. Ett exempel på detta ges i nummer 30 av nyhetsbladet The TERMDOK Bulletin. Där beskrivs en möjlig metod för samverkan mellan termposter som lagras i skilda termbankar och underhålls av skilda instanser men hänför sig till samma begrepp. TNCs planer på en sådan metod, frammanade av nödvändigheten att nedbringa dubbelarbete och dubbellagring, överensstämde rätt väl med tankar som fördes fram av herr Brinkmann. Skillnaden är att det från TNCs utgångspunkt finns goda möjligheter till förverkligande av sådana planer på internationell (dvs. i detta fall samnordisk) bas, medan man i system TEAM tänkt sig metoden endast som ett sätt att kringgå den nuvarande begränsningen i antalet innehållskategorier i termposten.

Ett konkret samarbetsanbud avgavs av herr Brinkmann innan han lämnade TNC. I likhet med andra producenter av terminologi erbjuder TNC träda i utbyte med Siemens AG vad beträffar maskinläsbar terminologisk information. Ett avtal skulle tillförsäkra vardera parten full intern nyttjanderätt av materialet men inte rätten att utan särskilt tillstånd publicera termposter som härrör från den andra parten. De tekniska och avtalsmässiga förutsättningarna för ett sådant arrangemang undersöks för närvarande. Klart är att TNC inte kan tänka sig att, ens med den angivna reservationen, överlämna terminologi som av TNC förvaltas för tredje parts räkning. Däremot har termbanken i TEAM mycket att erbjuda TNC och så snart ett verkligt behov av dataöverföring gör sig påmint kommer TNC att vara beredd på ett utbyte som liknar det som redan etablerats med EGs terminologibyrå i Luxembourg.

Arbetsgrupp 2 i NORDTERM-samarbetet

Vid symposiet NORDTERM 1976 som avhölls på TNC i samband med förra årsmötet bildades en arbetsgrupp för utbildning inom terminologi. Nu har en ny arbetsgrupp inrättats, med uppgift att bevaka utvecklingen inom terminologisk datateknik och föreslå samordnade aktiviteter inom Norden. Gruppen kommer först och främst att tjäna som ett forum för informationsutbyte. Det har bedömts vara nödvändigt med ordnade former för detta, speciellt som TNC sökt anslag från NORDINFO för en utveckling som syftar till dels en termbank i ett datanät, dels en metod att använda termbanken vid rådgivning.

Som grund för verksamheten i arbetsgruppen har de fyra samarbetande organen i NORDTERM biträtt ett uttalande som anger väntade fördelar och krav på parterna i samband med den data-tekniska utvecklingen.

I gruppen deltar från Danmark Gert Engel, från Norge Kolbjørn Heggstad och från Sverige Erik Sundström. Finlands plats är tills vidare vakant.

Besök från Kenya

Språkplanering är en inom språkvetenskapen tämligen ny disciplin som växte fram i början av 60-talet då språksociologer konfronterades med praktiska språkproblem i utvecklingsländerna. I ett land med social och språklig splittring är språkplanering en viktig del i uppbyggnadsprocessen och den innefattar i huvudsak val av språk, utveckling av detta språk och spridning av produkter på språket.

Denna typ av språkplaneringsarbete förekommer bl.a. i några av de afrikanska stater som blev oavhängiga i början på 60-talet. Som exempel kan nämnas Tanzania som övergått från engelska till swahili som officiellt språk. Swahili används både inom undervisningen och i parlamentet.

I språkplanering ingår naturligtvis också termplanering som en viktig del. Hur skapa tekniska termer på ett språk som tidigare inte brukats inom modern teknik, i ett land som sent börjat en industriell utveckling? Att frågor rörande termplanering känns angelägna för språkplanerare i utvecklingsländerna visades under seminarierna på Hawaii (se s. 1). Det var också anledningen till att professor Mohamed H Abdulaziz från Kenya ville besöka TNC under en vecka i början av september 1977.

Professor Abdulaziz är ordförande i institutionen för språkvetenskap och afrikanska språk vid Nairobis universitet och undervisar i allmän lingvistik och i afrikanska språk. Han är också mycket intresserad av språkplaneringsfrågor och deltog i Technical Terminology Workshop på Hawaii, i samband med att han själv höll föreläsningar i sommarkursen. Under några år i slutet av 60-talet arbetade han aktivt i Tanzania med utvecklingen av swahili inom bl.a. tekniska områden. I Kenya har ännu inte upprättats någon organisation motsvarande den som i Tanzania arbetar med språkfrågor, National Kiswahili Council, men professor Abdulaziz är angelägen om att initiera ett organiserat språkplaneringsarbete också i Kenya.

Vistelsen i Sverige ordnades och finansierades av Utrikesdepartementet och Svenska Institutet och innefattade förutom studiebesöket på TNC också besök i Uppsala vid Nordiska Afrikainstitutet och Afro-asiatiska institutionen, där professor Abdulaziz höll ett antal föreläsningar.

Under TNC-besöket fick professor Abdulaziz möjlighet att se hur TNC arbetar praktiskt. Datorutrustning, TERMDOK, bibliotek och kartotek visades och i diskussioner redogjordes för arbetet bakom TNCs ordlistor och de principer TNC arbetar efter.

Professor Abdulaziz visade stort intresse och menade att TNC som institution kan ge mycket värdefull hjälp och information åt länder och institutioner som har terminologiskt arbete under uppbyggnad.

Besök från Finland

I samband med Svenska språknämndens årsmöte den 19 september 1977, dit också finska språkmän inbjudits, fick TNC besök av professor Carl-Eric Thors och fil.kand. Mikael Reuter, Svenska språknämnden i Finland. Erfarenheter från tidigare ordlisteprojekt på nordisk basis diskuterades och man uttryckte en förhoppning om att finska motsvarigheter i så hög grad som möjligt även i fortsättningen tillförs TNCs ordlistor.

NYA PUBLIKATIONER

TNC 66 Pappersordlista

I juli 1977 utgavs i samarbete mellan SIS och TNC en ny pappersordlista. Publikationen ersätter den år 1958 utgivna TNC 29 Ordlista för massa-, pappers- och fiberskiveindustrin. Den är utgåva 2 av SIS 15 20 05 Pappersordlista. Material till den nya ordlistan har samtidigt hämtats från arbete som bedrivs inom ISO och från utredningsarbete i regi av standardkommittén för papper och massa.

Jämfört med förlagorna inom ISO innehåller TNC 66 en stor andel terminologi för beredning och behandling av pappersmassa. De ca 1 130 termerna fördelar sig på avsnitt för fiberråvara, massatillverkning, papperstillverkning, massaprodukter, pappersprodukter, övriga fiberprodukter samt provning, egenskaper och fel.

Samtliga svenska termer anförs i en systematisk förteckning placerad först i ordlistan. Därefter följer en alfabetisk del som utom de svenska uppslagsorden innehåller översättningar till engelska, franska, tyska, norska och finska samt svenska definitioner och anmärkningar. Ett sextiotal illustrationer kompletterar framställningen. Register finns för alla de utländska språken.

Den gemensamma utgivningen följer mönstret från TNC 55 Kärnenergiordlista, som även är svensk standard SMS 2800. En särskild engelsk version av ordlistan väntas till slutet av år 1977. Ordlistan omfattar 366 sidor och kostar ca 80 kr inklusive mervärdesskatt.

TNC 67 Korrosionsordlista

I månadsskiftet september-oktober 1977 utges en reviderad utgåva av TNC 40 Korrosionsordlista under samma namn och med beteckningen TNC 67. De 326 termerna i TNC 40 har utökats till 540 i den nya utgåvan. Till språken engelska, franska, tyska, danska, norska och finska har lagts spanska och ryska.

Utredningsman denna gång liksom tidigare är professor Einar Mattsson från Korrosionsinstitutet. Innehållet i TNC 40 har övertagits utan stora ändringar. Den nya ordlistan skiljer sig från föregångaren främst genom att ny teknik och nya rön fått avspeglas i nya termer. Samordning har i sedvanlig ordning skett med terminologi inom angränsande områden. Speciellt har kontakt hållits med det betydande arbetet

på termer inom ytbeläggning och ytbehandling som utförs vid ISO och här hemma vid SMS.

Den nordiska karaktären är liksom för TNC 40 framträdande. Korrosionsinstitutets och TNCs var för sig goda kontakter med systerorgan i Danmark, Finland och Norge har lett till en långtgående samordning.

Ordlistan omfattar 236 sidor och kostar inklusive mervärdesskatt 80 kr.

TERMFRÅGOR I URVAL

I sin rådgivande verksamhet har TNC uttalat sig i följande termfrågor. Ställningstagandet är inte alltid det slutgiltiga, eftersom flera terminologiska problem kan vara förknippade med termen. Ett syfte med publiceringen är att stimulera till synpunkter från läsekretsen.

akvakultur

E aquiculture
F aquiculture f, aquaculture f
D Aquakultur f
odling av djur eller växter i vatten

användarenergi

E end-use energy
F
D
den del av **bruttoenergin** som omsätts vid viss, avsedd process

bruttoenergi

E primary energi
F
D
energi som tillförs visst system; jfr **användarenergi**

frankatur

E
F
D
förskottsbetalning för frakt med t.ex. järnväg

gips

E gypsum
F
D
den kemiska föreningen kalciumsulfat
Gips kan vara kemigips som framställts på kemisk väg eller gipssten som förekommer i naturen.